C/2024/1565

5.3.2024

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu „Klimatická krize a její dopady na zranitelné skupiny“

(stanovisko z vlastní iniciativy)

(C/2024/1565)

Zpravodaj: **Ioannis VARDAKASTANIS**

Rozhodnutí plenárního shromáždění	23. 2. 2023
Právní základ	čl. 52 odst. 2 jednacího řádu
	stanovisko z vlastní iniciativy
Odpovědná sekce	Zaměstnanost, sociální věci, občanství
Přijato v sekci	21. 11. 2023
Přijato na plenárním zasedání	13. 12. 2023
Plenární zasedání č.	583
Výsledek hlasování	
(pro/proti/zdrželi se hlasování)	152/00/04

1. **Závěry a doporučení**

1.1. Klimatická krize již přispěla k nárůstu extrémních povětrnostních jevů, jako jsou bouře, lesní požáry a záplavy, které závažným způsobem postihují zranitelné komunity na celém světě a v jejichž důsledku vzniká naléhavá potřeba adaptačních opatření a budování odolnosti komunit. Tento katastrofální trend se dále šíří i do regionů, kde se takto náhlé jevy dříve nevyskytovaly. Je zapotřebí kolektivní a integrativní přístup. Současně by všechny zúčastněné strany měly plnit své povinnosti. Bylo by vhodné posílit politické a právní nástroje a ještě více podpořit stávající provádění.

1.2. Očekává se sice, že klimatická krize bude mít silně negativní dopady napříč zeměmi a na všechny společenské třídy, avšak cena, kterou zaplatí zranitelné skupiny, bude nepřiměřeně vysoká. Důsledky klimatické krize významným způsobem poškodí ženy, děti, chudé lidi, nezaměstnané osoby, menšiny, přistěhovalce a osoby se zdravotním postižením, kteří na selhání politik prováděných na vnitrostátní, evropské i celosvětové úrovni doplatí více než ostatní.

1.3. Zranitelné skupiny jsou méně připraveny na to, čelit výzvám, které klimatická krize v nadcházejících letech přinese a které dopadnou na jejich životní úroveň, a mají také k dispozici méně zdrojů, jež by mohly využít ke zmírňování změny klimatu a přizpůsobení se této změně. Uplatňování jejich základních práv je proto významně ohroženo.

1.4. V úzké spolupráci se sociálními partnery a organizacemi občanské společnosti je třeba zdůraznit sociální aspekty spravedlivé transformace, se zvláštním důrazem na klíčová odvětví, jako je např. cestovní ruch či zemědělství.

1.5. Otázky spravedlnosti, rovného přístupu a inkluze mají zásadní význam, neboť zahájení éry zelené energie by mohlo prohloubit stávající příjmové a sociální nerovnosti. Iniciativy, jako je Sociální klimatický fond EU a Fond EU pro přizpůsobování se změně klimatu ([1]), jsou vítané a mají zásadní význam, ale je třeba je doplnit o další nástroje, aby bylo možno efektivně zvládnout všechny výzvy a potřeby vyplývající z transformace. Zásadně důležité je věnovat zvláštní pozornost dětem a otázkám mezigenerační spravedlnosti.

1.6. Abychom předešli energetické chudobě, stojí před námi zásadní krok a náročný úkol: zajistit zranitelným skupinám obyvatel příležitosti k získání dovedností ceněných v rámci zelené ekonomiky.

([1]) Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Fond pro přizpůsobování se změně klimatu financovaný v rámci soudržnosti a nástroje Next Generation EU (Úř. věst. C 486, 21.12.2022, s. 23).

1.7. Velmi důležité jsou doplňkové nástroje pro řešení výzev a potřeb v rámci transformace energetiky. K naplnění uvedeného cíle vyřešení energetické chudoby může rovněž napomoci Fond soudržnosti, Fond pro spravedlivou transformaci a Nástroj pro oživení a odolnost, je však naléhavě nutné přijmout další opatření, jež povedou k zajištění komplexní politické a sociální strategie EU. Stále častější výskyt katastrof souvisejících s klimatickou krizí zdůrazňuje potřebu posílit schopnost EU reagovat na všechny tyto mimořádné události proaktivně, spíše než reaktivně. Naprosto klíčovým nástrojem se v tomto ohledu může stát Fond pro přizpůsobování se změně klimatu.

1.8. Zásadně důležité je zabývat se vzájemnými souvislostmi mezi dopady změny klimatu, zranitelnými skupinami a sociálními nerovnostmi a porozumět tomu, jak by mohly změna klimatu a přechod na zelenou energii zvýšit stávající sociální a environmentální nespravedlnost, a to zejména s ohledem na to, že je možné, že klimatická krize bude pro marginalizované komunity znamenat nepřiměřenou zátěž. Vhodným příkladem je potřeba zkoumat nepřiměřeně vysokou expozici marginalizovaných komunit znečištění ovzduší v důsledku toho, že se v jejich okolí nacházejí průmyslová zařízení, a její nepříznivé účinky na fyzické a duševní zdraví. Opatření zaměřená na podporu zranitelných skupin a postižených domácností by měla vycházet z komplexního pohledu a zahrnovat využívání nástrojů sociální politiky ([2]).

2. **Obecné připomínky**

2.1. Selhání politik na vnitrostátní, evropské a celosvětové úrovni – co se týče klimatické krize – má pro zranitelné skupiny neúměrné důsledky, a obrovské jsou i problémy, kterým zranitelné skupiny čelí, pokud jde o přizpůsobování se změně klimatu a zmírňování jejích dopadů. Přístup zranitelných skupin ke zdrojům, které jsou k dispozici za účelem zmírňování změny klimatu a přizpůsobování se této změně, je i nadále omezený. Bylo by například vhodné analyzovat, jak extrémní povětrnostní jevy neúměrně postihují marginalizované komunity. Jde třeba o povodně v nízkopříjmových lokalitách, které vedou k vysídlování a ztrátě zdrojů obživy.

2.2. Již v počátku krize na trhu s energií způsobené ruskou invazí na Ukrajinu se energetická chudoba stala zásadní sociální výzvou. Sociální problémy, které vyvstaly v důsledku krize na trhu s energií způsobené událostmi strategického charakteru, vyžadují naléhavá opatření, jež se zaměří na jejich řešení a na zajištění sociální rovnosti. Klimatická krize a přechod na zelenou energii totiž vedly ke zvýšení životních nákladů. Pokud nebudou učiněny urgentní kroky, pravděpodobně to významně ohrozí sociální rovnost v Evropě.

2.3. Výrazně znevýhodněny budou v důsledku klimatické krize ženy, především ty z globálního Jihu. V regionech, kde jsou vodní, sanitární a hygienická zařízení (někdy označovaná anglickou zkratkou „WASH“) nedostatečná a kde mají ženy stále na starosti zajišťování vody pro své domácnosti, bude krize v oblasti vody představovat velkou zátěž. Ještě více omezen bude navíc přístup žen k zaměstnání, jejich stabilita příjmů, životní úroveň a jistota zaměstnání, a to v důsledku narušení ekonomiky, které klimatická krize pravděpodobně způsobí.

2.4. Zemědělci budou pravděpodobně čelit nebývalým výzvám, neboť nad Středomořím i dalšími významnými evropskými zemědělskými regiony, jako je například střední a východní Evropa, visí hrozba dezertifikace a dalších forem vodního stresu. Na rozsáhlých územích jižní Evropy, kde klesající úroveň srážek a neudržitelné hospodaření s vodou vedou ke kritickému nedostatku vody, se zemědělství zřejmě stane neudržitelným. Stále toho ještě nevíme dost o tom, jaké socioekonomické důsledky z hlediska zemědělských výnosů a zdrojů obživy budou mít změny, k nimž dochází v souvislosti se srážkovým režimem a tepelným stresem.

2.5. Obrovským obtížím s přizpůsobováním se podmínkám nastoleným klimatickou krizí budou určitě čelit i chudí obyvatelé měst. Ti žijí v nejméně udržitelných a nejméně environmentálně bezpečných částech velkých měst a budou se muset vypořádat s prudkým poklesem své životní úrovně, aniž by disponovali dovednostmi a zdroji, jež by mohli k řešení těchto problémů využít. Kromě toho u jednotlivců patřících do těchto sociálně zranitelných skupin existuje přibližně o 15 % větší pravděpodobnost, že žijí v oblastech s nejvyšším předpokládaným nárůstem diagnózy dětského astmatu, který je dán zvýšeným znečištěním ovzduší částicemi způsobeným změnou klimatu, a v oblastech, v nichž dojde dle odhadů k zaplavení nejvyššího procenta půdní plochy v důsledku zvýšení hladiny moří ([3]).

([2]) https://www.eesc.europa.eu/cs/our-work/publications-other-work/publications/cost-climate-change-households-and-families-eu.

([3]) Úřad pro ochranu životního prostředí Spojených států amerických (EPA), Climate Change and Social Vulnerability in the United States: A Focus on Six Impacts (Změna klimatu a sociální zranitelnost ve Spojených státech: zaostřeno na šest typů dopadu), Washington DC: United States Environmental Protection Agency (EPA), 2021.

2.6. Obzvláště postiženy budou ostrovní a pobřežní komunity, neboť eroze půdy a stoupající hladiny moří budou ohrožovat jejich živobytí a oslabovat udržitelnost tradičních hospodářských činností. To se týká komunit žijících na atolech a v blízkosti korálových útesů v Atlantském, Tichém a Indickém oceánu.

2.7. Domorodé komunity od Arktidy po Amazonii a od Indonésie až po Kongo budou pravděpodobně vystaveny obrovskému tlaku, pokud jde o jejich zdroje obživy, a to v souvislosti s tím, jaké dopady bude mít klimatická krize na ekosystém a na jejich ekonomické činnosti. Je třeba se zabývat tím, v čem spočívá specifická zranitelnost jednotlivých domorodých komunit a jak konkrétně na ně změna klimatu dopadá, a prozkoumat tradiční znalosti a praktiky, které přispívají k odolnosti vůči změně klimatu.

2.8. Závažné problémy způsobí klimatická krize pravděpodobně také lidem se zdravotním postižením a starším osobám, neboť vlny veder zvyšují úmrtnost u zranitelných skupin obyvatel. V důsledku extrémních povětrnostních jevů a mimořádných událostí spojených s klimatickou krizí se navíc zhorší přístup do veřejného prostoru.

2.9. Klimatická krize zřejmě neúměrně dopadne na některé regiony světa, jejichž ekonomiky jsou nadále silně závislé na zemědělství, jako je oblast Blízkého východu a severní Afriky a subsaharská Afrika ([4]). To pravděpodobně naruší ekonomiky rozsáhlých regionů, jež jsou orientované na zemědělství, a povede to k politické destabilizaci a prudkému nárůstu migračních toků směrem na globální Sever.

2.10. V mnoha zemích, kde menšinové skupiny čelí politické a sociální nerovnosti, klimatická krize pravděpodobně prohloubí stávající rozdíly a nerovnosti, neboť dominantní skupiny budou mít přednostní přístup k ubývajícím společným zdrojům. Vyostření stávajících sporů o vodu může vést k další destabilizaci regionů, které již jsou postiženy vleklými konflikty, jako jsou oblasti Izraele a Palestiny, Sýrie a Libye.

2.11. S tím, jak se místa, kde lidé po desetiletí žijí, budou postupně měnit v ohniska klimatické krize, a vzhledem k tomu, že vlny veder zvyšují úmrtnost, dolehnou důsledky této krize pravděpodobně zvláště silně na starší lidi, kteří mají omezenou mobilitu a jsou pevně vázáni na své domovy. Příkladem takové skupiny mohou být starší lidé v Nizozemsku, kteří žijí v nízko položených oblastech a jsou obzvláště zranitelní, pokud jde o rostoucí hladinu moří a zvýšené riziko záplav v důsledku klimatické krize.

2.12. Děti nesou nejmenší odpovědnost za změnu klimatu, avšak právě mladí lidé a budoucí generace ponesou její důsledky. Zásadním aspektem veškerých politických opatření zaměřených na řešení dopadů klimatické krize jsou otázky mezigenerační spravedlnosti.

2.13. Jednou z nejzranitelnějších skupin jsou v této souvislosti přistěhovalci a uprchlíci, kteří nejsou dostatečně chráněni v rámci systémů sociální ochrany hostitelských zemí a kteří často žijí ve čtvrtích a oblastech, které jsou změnou klimatu nejvíce ohroženy. Přistěhovalci a uprchlíci mají navíc nejvíce omezený přístup k příležitostem, které nabízí zelená transformace energetiky.

2.14. Velmi důležité jsou rovněž výzvy, jimž v důsledku změny klimatu čelí zranitelné skupiny v městských oblastech. Je naprosto nezbytné provést analýzu dopadů vln veder, městských tepelných ostrovů a záplav na marginalizované komunity ve městech a zabývat se strategiemi pro posílení odolnosti měst a podporu spravedlivých adaptačních opatření. Například je nutné zaobírat se důsledky stoupající hladiny moří pro pobřežní města a možným vysídlováním nízkopříjmových komunit žijících v záplavových oblastech.

2.15. Kromě zranitelných skupin obyvatel čelí obrovským výzvám v souvislosti s klimatickou krizí také zranitelné ekosystémy. I ty si zasluhují pozornost mezinárodního společenství. V mnoha případech jsou zranitelné skupiny obyvatel a komunity závislé na zranitelných ekosystémech. V důsledku toho jsou vystaveny zvýšené hrozbě plynoucí z přírodních i klimatických rizik. Strategie pro přizpůsobení se změně klimatu budou v tomto kontextu muset rovněž zahrnovat významné kompromisy a politická rozhodnutí ([5]).

([4]) UCESA, Climate change and its consequences: The voice of the African citizens (Změna klimatu a její dopady: Hlas obyvatel Afriky), Glasgow, 10. listopadu 2021.

([5]) Odborná skupina pro nejméně rozvinuté země, Considerations Regarding Vulnerable Groups, Communities and Ecosystems in the Context of the National Adaptation Plans (Úvahy týkající se zranitelných skupin, komunit a ekosystémů v kontextu národních adaptačních plánů), Bonn: sekretariát OSN pro změnu klimatu, 2018, s. 34, Úřad pro ochranu životního prostředí Spojených států amerických (EPA), Climate Change Impacts on Air Quality (Dopady změny klimatu na kvalitu ovzduší).

2.16. Mnoho sociálně zranitelných skupin žije v průmyslových nebo městských oblastech s vysokou úrovní znečištění ovzduší. Romské komunity v Evropské unii žijí častěji než jiné skupiny osob v oblastech, kde budou mít změny související s klimatem pravděpodobně negativní dopady na zdraví. Někteří lidé jsou zranitelnější vůči dopadům znečištěného ovzduší na fyzické a duševní zdraví také proto, že trpí chronickými zdravotními obtížemi. Například některé etnické komunity, nízkopříjmové skupiny obyvatel, domorodí obyvatelé a skupiny přistěhovalců vykazují vyšší míru výskytu srdečních chorob, astmatu a chronické obstrukční plicní nemoci ([6]).

3. **Změna klimatu, zranitelné skupiny a transformace energetiky**

3.1. Zranitelné skupiny obyvatel při přechodu na spravedlivou a čistou energii pravděpodobně postihnou značné obtíže. Nárůst nezaměstnanosti, který v důsledku této transformace nastane v některých odvětvích, ohrožuje skupiny, u kterých již nyní existuje vyšší riziko nezaměstnanosti a které jsou zaměstnány v odvětvích, jako je zemědělství, doprava, stavebnictví a bydlení. Nezaměstnanost v důsledku této transformace postihne osoby s omezenými možnostmi najít si jiné zaměstnání, např. kvůli tomu, že již dosáhly poměrně vysokého věku nebo nemají dostatečné odborné dovednosti, které by jim umožnily přejít do nového odvětví.

3.2. Dochází k významnému posunu ve výzkumných prioritách, a to od zkoumání klimatických nebo extrémních povětrnostních jevů ke zkoumání dopadů na lidi a systémy a systémových sociálních a ekonomických nerovností, v jejichž důsledku se zvyšuje míra expozice a zranitelnosti. Aby bylo možné přijít s řešeními a adaptačními opatřeními, jež budou uzpůsobena různým situacím, budou zohledňovat celou škálu zainteresovaných stran a spravedlivě a rovnoměrně rozloží náklady transformace, je zásadně nutné porozumět rozličným dopadům přechodu na zelenou ekonomiku na obyvatelstvo, komunity a systémy ([7]).

3.3. Zvýšení životních nákladů spojené s přechodem na zelenou energii je závažný problém, který je třeba řešit co nejdříve, aby transformace energetiky nebyla očerňována populisty a oportunisty.

3.4. Na rychle se měnícím trhu s energií, který navíc ohrožují velké strategické otřesy, bude pro evropské domácnosti a rodiny pravděpodobně obtížnější pokrýt výdaje na energii. Možnosti, jak by se evropské domácnosti a rodiny mohly stát energeticky soběstačnými díky tomu, že budou vyrábět vlastní energii z obnovitelných zdrojů, a díky zlepšení energetické účinnosti budov, stále nejsou dostatečně probádány.

3.5. Dále je třeba důkladně se zabývat důsledky klimatické krize z hlediska duševního zdraví – krize má na duševní zdraví lidí přímý i nepřímý dopad. Nejvýraznějším příkladem jsou přírodní katastrofy. V USA byl za účelem studia tohoto jevu vytvořen nový lékařský obor – ekopsychologie.

3.6. Transformace energetiky může být úspěšná pouze tehdy, pokud bude provedena ve veřejném zájmu: jejím středobodem musí být lidé a jejich prospěch. To znamená, že opatření zaměřená na přerozdělování finančních prostředků jsou k řešení krize nezbytná, avšak nikoliv dostačující. Zásadním doplňkem nástrojů pro přerozdělování finančních prostředků jsou iniciativy v oblasti prevence a strukturované iniciativy prováděné na všech úrovních správy. Ty mohou hrozbu energetické chudoby nejen zmírnit, ale i zvrátit ([8]).

3.7. Přechod na novou energii může způsobit otřesy na trhu práce a v odvětvích s nízkými příjmy, jako je doprava, stavebnictví a bydlení. Rizika nezaměstnanosti pro marginalizované skupiny zaměstnané ve zranitelných odvětvích jsou nadále vysoká a přístup přistěhovalců a uprchlíků k příležitostem v rámci ekologické transformace energetiky je omezený. Je velmi důležité zajistit, aby tato transformace byla spravedlivá, a umožnit rozvoj dovedností potřebných pro zelenou ekonomiku. Za tím účelem je třeba se zabývat například výzvami, jimž čelí stavební dělníci, pokud jde o přizpůsobování se udržitelným stavebním postupům, a potřebou rekvalifikačních programů.

3.8. Evropský hospodářský a sociální výbor (EHSV) zdůrazňuje prvořadou úlohu vzdělávání a budování kapacit v rámci posilování postavení zranitelných skupin s cílem umožnit jim reagovat na změnu klimatu. Mimořádně důležité je zkoušet inovativní přístupy ke vzdělávání a zvyšování povědomí v oblasti změny klimatu mezi marginalizovanými komunitami a testovat potenciál programů zaměřených na rozvoj dovedností s cílem zvýšit adaptační kapacitu zranitelných skupin. Zejména je třeba se věnovat komunitně vedeným vzdělávacím programům v oblasti změny klimatu realizovaným ve znevýhodněných čtvrtích a jejich dopadu na zvyšování odolnosti a adaptační kapacity.

([6]) Úřad pro ochranu životního prostředí Spojených států amerických (EPA), Climate Change Impacts on Air Quality (Dopady změny klimatu na kvalitu ovzduší), Washington DC: United States Environmental Protection Agency (EPA), 2021.

([7]) Odborná skupina pro nejméně rozvinuté země, Considerations Regarding Vulnerable Groups, Communities and Ecosystems in the Context of the National Adaptation Plans (Úvahy týkající se zranitelných skupin, komunit a ekosystémů v kontextu národních adaptačních plánů), dodatek B.

([8]) Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Boj proti energetické chudobě a odolnost EU – výzvy v hospodářském a sociálním ohledu (Úř. věst. C 486, 21.12.2022, s. 88).

4. **Konkrétní připomínky**

4.1. Ve střední a východní Evropě včetně Ukrajiny a Moldavska se země potýkají se stále silnějšími sezónními výkyvy, což ohrožuje jejich převážně zemědělské ekonomiky a živobytí drobných zemědělců ([9]). V zemích, jako je Polsko a Maďarsko, jsou skupiny obyvatel s nízkými příjmy žijící v městských oblastech často vystaveny vyšším úrovním znečištění ovzduší, které jsou ještě zhoršovány dopady změny klimatu, jako jsou vlny veder a změny ve srážkovém režimu. Bělorusko a Ukrajina zaznamenaly prudký nárůst lesních požárů v důsledku měnících se klimatických podmínek, což má závažné důsledky pro venkovské komunity a biotopy volně žijících živočichů ([10]).

4.2. V regionech na samém severu Evropy, zejména v Grónsku, je kvůli rychlému tání permafrostu v ohrožení tradiční způsob života domorodých komunit založený na lovu a rybolovu. To zase ohrožuje ekosystém, místní hospodářství a zranitelné skupiny ([11]). V oblasti kolem polárního kruhu v severní Skandinávii jsou v důsledku oteplování a měnícího se ekosystému ohroženy tradiční zdroje obživy domorodých Sámů spočívající v chovu sobů a rybolovu ([12]).

4.3. To, že se v důsledku klimatické krize zhoršuje kvalita ovzduší, pravděpodobně ovlivní fyzické a duševní zdraví zranitelných skupin v megapolích regionu Blízkého východu a severní Afriky. Města jako Káhira, Teherán nebo Istanbul v blízké budoucnosti pravděpodobně postihnou obrovské problémy.

4.4. V zemích jihovýchodní Evropy, zejména v Bulharsku a Rumunsku, dochází k bezprecedentním záplavám a sesuvům půdy, které mají závažné dopady na komunity lidí s nízkými příjmy, jež nemají dostatek zdrojů na zvládání katastrof ([13]). Bylo zjištěno, že země jihovýchodní Evropy včetně Albánie a Severní Makedonie jsou z důvodu změny klimatu obzvláště náchylné k vlnám veder, suchu a lesním požárům, které nepříznivě postihují především venkovské obyvatelstvo a starší osoby ([14]).

4.5. Středomořské státy, jako je Itálie, Kypr, Malta, Portugalsko, Řecko a Španělsko, čelí zvýšenému riziku poklesu objemu srážek, vln veder vedoucích k dezertifikaci a nedostatku vody. Tyto podmínky mají neúměrně nepříznivé dopady na venkovské, pobřežní a ostrovní komunity, zejména ty, které jsou závislé na zemědělství ([15]).

4.6. Obrovskou výzvou z hlediska bezpečnosti a dobrých životních podmínek zranitelných skupin ve Středomoří jsou přírodní požáry, jež dosahují nebývalých rozměrů ([16]). Katastrofické lesní požáry, ke kterým došlo v létě 2022 v severní části řeckého ostrova Euboea a v létě roku 2023 v řecké oblasti Evros, zdecimovaly veškeré zemědělské a lesnické hospodářské činnosti a byly velmi bolestivým připomenutím zvýšených rizik, jimž ve středomořských členských státech EU čelí zranitelné skupiny.

4.7. Ostrovní a pobřežní komunity ve Středomoří jsou značně ohroženy v důsledku záplav a eroze. Ty rovněž představují obrovskou hrozbu pro středomořské přírodní a kulturní dědictví ([17]).

4.8. V megapolích, jako je Milán a Paříž, městské tepelné ostrovy negativně ovlivňují životní podmínky a zdraví všech občanů a neúměrně postihují ekonomicky znevýhodněné osoby a osoby se zdravotními obtížemi. K tomu ještě negativně přispívá nedostatek zeleně a problémy s kvalitou bydlení ([18]).

V Bruselu dne 13. prosince 2023.

předseda
Evropského hospodářského a sociálního výboru

Oliver RÖPKE

([9]) Climate change and agriculture in Eastern Europe (Změna klimatu a zemědělství ve východní Evropě), 2022.
([10]) Forest Fires and Climate Change in Eastern Europe (Lesní požáry a změna klimatu ve východní Evropě), 2023.
([11]) Indigenous Adaptation in the Arctic (Jak se domorodé komunity v Arktidě přizpůsobují změně klimatu), 2023.
([12]) Forbes a kol., 2022.
([13]) Rasul & Balica, 2023.
([14]) Evropská agentura pro životní prostředí, 2023.
([15]) Climate change and desertification in Southern Europe (Změna klimatu a dezertifikace v jižní Evropě), 2023.
([16]) Angela Symons, The Era of „Mega Forest Fires" Has Begun in Spain. Is Climate Change to Blame? (Španělsko vstoupilo do éry obrovských lseních požárů. Může za to změna klimatu?), Euronews, 27.3.2023.
([17]) Lena Reimann a kol., Mediterranean UNESCO World Heritage at Risk from Coastal Flooding and Erosion Due to Sea-Level Rise (Světové dědictví UNESCO ve Středomoří ohrožují záplavy a eroze způsobené zvyšováním hladiny moří), Nature Communications, svazek 9, č. 1 (2018).
([18]) Nidhi Singh, Saumya Singh a RK Mall, Urban Ecology and Human Health: Implications of Urban Heat Island, Air Pollution and Climate Change Nexus (Městská ekologie a lidské zdraví: důsledky souvislostí mezi městskými tepelnými ostrovy, znečištěním ovzduší a změnou klimatu), Urban Ecology: Elsevier, 2020.